

Alenka Pipan, Osnovna šola Matije Čopa Kranj

RAZSTAVA OB 100. OBLETNICI ZAČETKA PRVE SVETOVNE VOJNE NA OSNOVNI ŠOLI MATIJE ČOPA KRANJ

UVOD

Leto 2014 je zaznamovala vseevropska počastitev stote obletnice začetka prve svetovne vojne. V Sloveniji smo bila priča različnim izdajam strokovne literature, snemanju dokumentarnih oddaj in filmov, zbiranju spominov, pripravljanju razstav o vojni, ki je spremenila tok 20. stoletja.¹ Tudi na Osnovni šoli Matije Čopa Kranj smo obeležili stoletnico začetka prve svetovne vojne s priložnostno razstavo Leta strahote 1914–1918. Velika vojna, ki je bila zanetena na območju balkanskega soda smodnika, je prerasla v spopad svetovnih razsežnosti. Štiriletna morija je za seboj pustila uničena polja, vojne invalide, veliko mrtvih in ranjenih. Leto 2015 je prineslo nove obletnice in priložnosti za obujanje preteklih dogodkov. Leto 2015 sta zaznamovala stoletnica odprtja največjega bojišča pri nas, soške fronte, in konec druge svetovne vojne. Tako začetek prve kot konec druge svetovne vojne sta v 21. stoletje vnesla zavedanje, da je mir priborjen in ne podarjen. To nam iz dneva v dan potrjujejo novice iz nemirne Ukrajine ali Bližnjega vzhoda. Želja vseh je, da se krvava morija ne bi nikoli več ponovila.

ZGODOVINSKI OKVIR

Prehod v burno 20. stoletje so zaznamovala velika krizna žarišča in oblikovanje zavezništva na stari celini. Balkanski vojni sta bili nedaleč od slovenskega ozemlja le uvertura v morijo svetovnih razsežnosti. Med velikimi kriznimi žarišči je za naše prednike izstopal balkanski sod smodnika, a tudi na Bližnjem vzhodu, Pacifiku, severu in vzhodu stare celine je bilo vse prej kot mirno. Evropsko politiko je zaposloval spor med Veliko Britanijo in Nemčijo, ki sta našli svoje zaveznike v taboru centralnih oziroma antantnih sil.

Avstro-Ogrska je leta 1908 anektirala Bosno in Hercegovino s podporo Nemčije, a enake ozemeljske apetite je imela Kraljevina Srbija ob ruski podpori. Pehanje za bogastvom in politična nadvlada sta dobila uporaben izgovor 28. junija 1914, ko je dvajsetletni Gavril Princip, pripadnik Mlade Bosne,² ustrelil avstro-ogrškega prestolonaslednika Franca Ferdinanda in njegovo ženo Zofijo. Po sarajevskem atentatu in žalovanju se je monarhija uradno odzvala z ultimatom Kraljevini Srbiji.³ Z avstro-ogrsko vojno napovedjo Srbiji se je odprlo prvo od štirih bojišč, balkanska fronta. Vojne napovedi so si sledile druga za drugo.

GORENJSKA PRED VELIKO VOJNO IN MED NJO

Dvajseto stoletje, najbolj krvavo stoletje v zgodovini, je bilo stoletje naglih in korenitih sprememb. »Tudi gorenjska pokrajina je bila deležna velikih in hitrih sprememb, ki so se zvrstile skozi 20. stoletje.«⁴ Politične (monarhija, socialistična in nazadnje demokratična republika), gospodarske (manufakturno podjetništvo, industrijska proizvodnja), družbene (večja razslojenost družbe, izginja srednji sloj) in ne nazadnje klimatske spremembe (onesnaženost okolja, naravne nesreče) so vplivale na razvoj gospodarsko bolj razvitih slovenskih pokrajin.

¹ Prek profila Elizabete Jute Kranjec lahko spremljamo prvo svetovno vojno na Facebooku.

² Repe, Božo (1997). Naša doba. Oris zgodovine 20. stoletja. Učbenik za 4. razred gimnazije. Ljubljana: DZS, str. 28.

³ Z atentati in osebnim angažmajem so skušali združiti južnoslovanske narode.

⁴ Prav tam, str. 29. Srbija je sprejela vse avstro-ogrške zahteve, razen tistih, ki so posegale v notranje zadeve samostojne države.

⁵ Dolžan Eržen, Tatjana et al. (2012). Prelepa Gorenjska. Vodnik po stalni razstavi Gorenjskega muzeja v Khislsteinu. Kranj: Gorenjski muzej, str. 98.

Na prehodu iz 19. v 20. stoletje je bila Gorenjska še pretežno agrarna pokrajina. Po propadu fužinarskih obratov se je začela tlakovati pot industrijskemu razvoju. Pomembna znanilka modernejših časov je bila železnica (gorenjska proga Ljubljana–Trbiž, karavanško-bohinjska železniška proga). Na podeželju so se začele kazati negativne posledice drobljenja velikih gruntov, ki niso več prehranili celotne družine, zato so ljudje odhajali s trebuhom za kruhom čez lužo ali v mesta, v tovarne. Domača obrt in trgovina z domačimi izdelki sta izgubljali v primerjavi z rastočo industrijsko proizvodnjo s cenejšimi industrijskimi izdelki.⁵

Julija 1914 je Avstro-Ogrska napovedala vojno Kraljevini Srbiji. Začela se je vojna. Gorenjski mobiliziranci so v ljubljanskih kasarnah prejeli opremo in se že v prvi polovici avgusta 1914 z vlaki odpeljali na vzhodno bojišče. Mladi fantje so verjeli, da bodo vojaške jarke že do božiča zamenjali za domača topla ognjišča. Na vzhodu Evrope jih je veliko padlo že v prvih bitkah.⁶

Na podlagi tajnega Londonskega sporazuma je Kraljevina Italija prestopila v tabor antante in napovedala vojno svoji nekdanji zaveznici Avstro-Ogrski. Leta 1915 se je odprla fronta ob reki Soči. Na Gorenjsko, ki je postala vojno zaledje, ključno za oskrbo soškega bojišča, so prihajali številni vojaki, ki so bili vpoklicani v nacionalno pisano vojsko avstro-ogrške monarhije. Od tu so vojaki odhajali na fronto. Vojaki z bojišča so v zaledje prihajali na krajši počitek od napornih bojev ali na zdravljenje v vojne bolnišnice. Priprave na najpomembnejšo dvanajsto soško bitko, čudež pri Kobaridu, so presegle maksimalno obremenitev železnice, po kateri so oskrbovali bojišče z vojaškim materialom in opremo. Bojev v zaledju ni bilo, a je bilo življenje v celoti podrejeno vojnim razmeram, saj so ženske prevzele vse vaje gospodarstva. S Primorske so v gorenjsko pokrajino pribežali številni begunci. Cene dobrin so rasle, ker je vsega primanjkovalo, zato so uvedli preskrbo na nakaznice. Kako je vojna kruta, so ljudje spoznali, ko so prihajale vesti o vojnih invalidih, o številu ranjenih ali mrtvih.⁷



Soba za vojaško vodstvo v kaverni, ki je del urejenega Parka miru na Sabotinu. (Foto: Alenka Pipan.)

MIRNO VOJAKI SPITE VEČNO SPANJE: GORENJSKA IN GORENJCI 1914–1918

Prva postavitev razstave o prvi svetovni vojni na Gorenjskem sega v leto 1989. Takrat sta v Muzeju Tomaža Godca predmete s krnskega bojišča razstavila Janko Stušek in Tomaž Budkovič.⁸ V gradu Khislstein je bila od 20. junija do 20. septembra 2014 na ogled nova občasna razstava Mirno vojaki spite večno spanje: Gorenjska in Gorenjci 1914–1918. Razstava je bila razdeljena na tri vsebinske sklope: seznam gorenjskih žrtev, življenje vojakov na (soški) fronti (puške, granate, pisma vojakov) in spominska obeležja, tih opomin na tragične zgodbe mladih fantov, ki se jim želja, da bi se živi vrnili domov, ni uresničila.

⁵ Prav tam, str. 101–102.

⁶ Benedik, Franc et al. (1990). Gorenjski kraji in ljudje. VI., V prvi in drugi svetovni vojni. Kranj: Gorenjski muzej, str. 5.

⁷ Dolžan Eržen Tatjana et al. (2012). Prelepa Gorenjska. Vodnik po stalni razstavi Gorenjskega muzeja v Khislsteinu. Kranj: Gorenjski muzej, 103–106.

⁸ Dežman, Jože et al. (2014). Mirno vojaki spite večno spanje: Gorenjska in Gorenjci 1914–1918. Kranj: Gorenjski muzej, str. 8, 13. Tomaž Budkovič, ljubiteljski zgodovinar in avtor številnih besedil o veliki vojni v bohinjskem koncu.



Na vojaškem pokopališču Ukanc je 253 grobov. (Foto: Alenka Pipan.)



Spomenik posvečen junakom Krna – braniteljem Bohinja v Ukancu. (Foto: Alenka Pipan.)

Avstro-Ogrska je napovedala vojno Kraljevini Srbiji 28. julija 1914. Istega leta se je poleg balkanske odprla še zahodna fronta. Avstro-Ogrska je kmalu po začetku vojne objavila vojna posojila z visokimi obrestmi. Ljudje, ki so ves denar posodili državi, so po razpadu monarhije ostali brez prihrankov. Pomanjkanju delovne sile sta se prilagodili tako šola kot Katoliška cerkev, saj je prva dovolila izostanek od pouka, druga pa nedeljsko in praznično delo.⁹

Kraljevina Italija je iskala najugodnejšo rešitev in za začetek razglasila svojo nevtralnost. Že leto kasneje so Italijani izposlovali tajni Londonski sporazum, ki je predvideval, da Italija napove vojno svoji vzhodni sosedu in nekdanji zaveznici. Avstro-Ogrska, obkrožena s sovražniki, se je začela boriti še na tretjem, soškem bojišču v neposredni bližini meja nekdanjih zaveznic. Na začetku je imela veliko težav z organiziranjem obrambe, a na srečo se italijanski vojski ni mudilo z napadi. Ko je Italija napovedala vojno Avstro-Ogrski, je Gorenjska postala del zaledja in ožjega bojnega območja, kjer je imela glavno besedo vojska. V vojaško pomembnejših krajih so ustanovili posebna poveljstva za stik s civilnimi oblastmi.¹⁰ Za oskrbovanje enot v visokogorju so v Bohinju in Selški dolini rekrutirali ljudi in živino. Poleg prostorske stiske, ki jo je povzročila koncentracija vojaštva, je bila najhujša nadloga pomanjkanje hrane.¹¹ Država je nadzorovala porabo hrane, količino pridelka in število živine ter zahtevala čim bolj racionalno porabo. Ker sta bili Avstro-Ogrska in Nemčija obkroženi s sovražnimi državami, trgovina s tujino ni bila mogoča.¹²

Prihod vojaštva na Gorenjsko, ki je kot del dežele Kranjske postala neposredno zaledje soškega bojišča, so ljudje dobro sprejeli. Avstro-ogrsko peta armada pod vodstvom generala Svetozarja Borojevića¹³ je z uspešno obrambo na Soči obvarovala Gorenjsko. Prihod vojaštva je zmanjšal strah pred italijanskim prodorom, ki bi povzročil pregon beguncev v notranjost monarhije.¹⁴ Na Gorenjsko so prišle bojne enote, vozarstvo za dostavljanje vojaškega materiala na bojišče in mladi neizkušeni fantje večnacionalne monarhije, ki so se v zaledju urili vojaških veščin pred odhodom na bojišče. Oficirji so spali v gostilnah, šolah, župniščih, medtem ko so vojaki do zime spali na prostem, nato pa po hišah domačinov. Vojaški konji so med domačo živino prinesli bolezn.¹⁵ Prihod vojske na notranje bojno območje je poleg negativnih prinesel pozitivne posledice. Mnogim družinam mobiliziranih vojakov je prejemanje denarne pomoči pomenilo edini vir preživetja. Posli so cveteli gostilničarjem, trgovcem in gozdarjem, ki so vojsko oskrbovali z lesom. Kot skoraj edina delovna sila so se ženske zaposlile v vojaških pralnicah, jeseniška železarna pa je postala največje gorenjsko podjetje, ki je delalo za potrebe vojske.¹⁶

⁹ Prav tam, str. 19.

¹⁰ Prav tam, str. 14.

¹¹ Prav tam, str. 18.

¹² Prav tam.

¹³ Simić, Marko (1998).

Po sledih soške fronte. Ljubljana: Mladinska knjiga, str. 23. Na soškem bojišču sta bila glavna scenarista spopadov Svetozar Borojević von Bojna na avstro-ogrski in maršal grof Luigi Cadorna na italijanski strani.

¹⁴ Dežman, Jože et al. (2014). Mirno vojaki spite večno spanje: Gorenjska in Gorenjci 1914–1918. Kranj: Gorenjski muzej, str. 15.

¹⁵ Prav tam.

¹⁶ Prav tam, str. 19.

Ko je postalo jasno, da bo obramba ob Soči vzdržala, so se na Gorenjskem začele pojavljati ustanove, značilne za zaledje (skladišča, vojaške bolnišnice, delavnice za popravilo vojaške opreme).¹⁷ Oskrba bojišča s hrano in z raznovrstnim vojaškim materialom je močno obremenila železnico in zahtevala vzpostavitev vojaške infrastrukture za nemoteno oskrbo s pomočjo delovne sile vojnih ujetnikov (žičnica na Komno, vojaška konjska železnica Bohinjska Bistrica–Zlatorog, gradnja vršiške ceste, izdelava poti za nosače in vozove).¹⁸ Ob prometnicah je vojska zgradila barake, ki so imele trojno funkcijo: nudile zavetje tako vojakom na vojnem pohodu kot živini, služile kot skladišče za raznovrstno robo ali pa so v njih uredili poljske bolnišnice. Za pogon žižnic in vojaške železnice je vojska zgradila pretočne elektrarne.¹⁹

Med letoma 1916 in 1917 so na Gorenjskem potekali smučarski in vojaški tečaji za mitraljezce, in metalce ročnih bomb. V gorenjski pokrajini je bila stalno prisotna številčna vojska, a v življenje civilnega prebivalstva ni koreniteje posegala, dokler se niso začele pettedenske priprave na avstro-ogrsko-nemško ofenzivo na soškem bojišču.²⁰ Takrat so bile izjemno obremenjene železniške povezave.

Branilci so 29 mesecev uspešno odbijali italijanske napade. Na novo formirana nemška armada generala Otta von Bellowa je imela zahtevno nalogo v dvanajsti soški bitki, to je prebiti italijanske položaje, kar ji je tudi uspelo med 24. in 27. oktobrom 1917, ko so bile italijanske enote potisnjene vse do reke Piave.²¹ Tam se je fronta ustalila, saj so avstro-ogrsko-nemške enote ustavile napade. Dvanajsta soška bitka, imenovana Čudež pri Kobaridu, je postala znana po uporabi plina (granate, napolnjene s fosgenom in klorarzinom) in taktike bliskovitega napada. Nova taktika je temeljila na sodelovanju topništva in pehote, ki je po hitrem napredovanju obkolila sovražnika in pripravila teren za topništvo, da bi sovražnika porazila.²²

Na Gorenjsko so začeli prihajati vojni ujetniki, ki so se na tem območju zadrževali do začetka novega leta 1918. Dežela Kranjska je bila že decembra 1917 izvzeta iz notranjega



Najbolj znana nesreča pri gradnji ceste je bila na severni strani Vršiča, kjer je plaz zasul ruske ujetnike in avstro-ogrške stražarje, nato pa je bila v spomin na žrtve postavljena ruska kapelica. (Foto: Alenka Pipan.)

bojnega območja. Za civilno prebivalstvo je nastopil bolj blag vojni režim, saj življenje civilistov ni bilo tako strogo določeno in nadzorovano. Na Gorenjsko so po začetku sovražnega ognja pribežali begunci z Goriškega in Tolminskega.²³ Med vojno je umrl stari cesar Franc Jožef, ki je posebej geslo »Vse za vero, dom in cesarja!«. Novi cesar Karel se je neuspešno trudil skleniti mir, čeprav mu je že med vojno uspelo obnoviti parlamentarno življenje. Anton Korošec je na prvi seji dunajskega parlamenta prebral majniško izjavo, ki je postala temelj za združitev Slovencev z južnoslovanskimi narodi v novo državno tvorbo po propadu monarhije.

17 Prav tam, str. 15.

18 Prav tam, str. 16.

19 Prav tam.

20 Prav tam, str. 17.

V stavbi kranjske gimnazije je imela sedež nemška 14. armada pod vodstvom generala von Bellowa.

21 Prav tam.

22 Prav tam, str. 35–36.

23 Prav tam, str. 18.



V cerkvi Svetega Duha na Javorci v lesene table vžgana imena žrtev vseh narodov dualistične monarhije opozarjajo na tragične dogodke. (Foto: Alenka Pipan.)

PRIPRAVE NA OBELEŽITEV STOTE OBLETNICE ZAČETKA VELIKE VOJNE

Leto 2014 je zaznamovala vseevropska počastitev stote obletnice začetka prve svetovne vojne. Ljudje so se začeli spraševati o svojih prednikih, ki so živeli v tistem obdobju, iskati pisma vojakov iz fronte, snemati dokumentarne filme in pisati zgodovinska dela. Tudi na Osnovni šoli Matije Čopa Kranj smo obeležili spomin na stoto obletnico začetka prve svetovne vojne.

Idejni vodja celotne priprave je bila Marjeta Žumer, učiteljica zgodovine. S pomočjo svojih kolegov in učencev je pripravila priložnostno razstavo o veliki vojni, v katero je vključila sodelovanje z dr. Jožetom Dežmanom in mag. Barbaro Kalan iz Gorenjskega muzeja, ki je prijazno odstopil del gradiva iz občasne razstave o Gorenjski in Gorenjcih v prvi svetovni vojni. Člani Kulturno zgodovinskega društva Triglav so nam pomagali z vojaško opremo in orožjem iz zasebnih zbirk. Razstava z naslovom Leta strahote: 1914–1918 je bila na ogled v večnamenskem prostoru šole na simbolični datum, to je 11. novembra. Prva svetovna vojna se je končala 11. dne 11. meseca leta 1918 ob 11. uri, ko je bilo podpisano premirje.

Fotografija je postala pomemben zgodovinski vir od sredine 19. stoletja dalje, zato smo skrbno izbrali fotografije, razglednice in dokumente, ki jih je Gorenjski muzej zbral v katalogih Gorenjski kraji in ljudje.²⁴ Glavna metodična vprašanja, ki so se nam ob pogledu na fotografijo zastavljala, so bila: kdo ali kaj je na sliki, kje je bila fotografija posneta, kaj je želel fotograf prikazati, komu je bila fotografija namenjena, kaj sporoča, ali je fotografija izvirna ali ponarejena itd.²⁵ Danijela Trškan poudarja: »Fotografija prikazuje, vendar pa ne razlaga.«²⁶

Sodelovanje šole z Gorenjskim muzejem in Kulturno zgodovinskim društvom Triglav je razstavo obogatilo z raznovrstnimi zgodovinskimi viri. Sodelovanje institucij in posameznikov lahko s timskim delom natančneje osvetli preteklost in ohrani kulturno dediščino za zanamce. Sodelovanje osnovne šole z zunanjimi institucijami, ki so povezane z zgodovino in kulturno dediščino domačega okolja, je primer dobre prakse, saj so učenci spoznali pomembno vlogo muzeja pri zbiranju starih predmetov in drugega dokumentarnega gradiva za razumevanje razvoja domačega kraja. Med njimi naj omenim predstavitev zasebne zbirke orožja in opreme, zemljevid vojaške infrastrukture od Bohinja do Krna, videoposnetek o padlih gorenjskih vojaki in bojnih na frontah, stojala s pokopališči in spomeniki na Gorenjskem, zemljevid žrtev po gorenjskih župnijah, seznam žrtev na Gorenjskem, ki še ni dokončen, čeprav je na njem nekaj manj kot 4000 žrtev. Razstavo je popestril član Kulturno zgodovinskega društva Triglav, ki je bil oblečen v pristno uniformo avstro-ogrskega vojaka.

²⁴ Benedik, Franc et al. (1990).

Gorenjski kraji in ljudje. VI.

V prvi in drugi svetovni vojni. Kranj: Gorenjski muzej.

²⁵ Trškan, Danijela (2008).

Didaktika zgodovine. Prenovljeno gradivo za predavanja in vaje. Ljubljana: Oddelek za zgodovino, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani, str. 93.

²⁶ Trškan, Danijela (2002).

Uporaba fotografij za obravnavo nove učne snovi pri pouku zgodovine. V: Zgodovina v šoli, letnik X, št. 4. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, str. 3–5.

V pripravo razstave smo želeli aktivno vključiti tako učence kot zaposlene na šoli. Želeli smo, da bi vsak raziskal, ali doma hranijo kak zgodovinski vir iz tistega obdobja in ali je bil kateri izmed prednikov udeležen v spopadu svetovnih razsežnosti. Videoposnetek Gorenjskega muzeja o padlih Gorenjcih v prvi svetovni vojni smo v računalniški učilnici dopolnili z zvočnimi posnetki (Oj ta vojaški boben, Regiment po cesti gre), fotografijami, zemljevidi in videoposnetki bojev v Julijskih Alpah. Pri postavitvi razstave so poleg ožjega organizacijskega odbora sodelovali še učenci, hišnik in učitelj likovne umetnosti, ki je razstavi vdihnil estetsko vrednost. Učenci, ki jim je blizu informatika, so skrbeli, da je med ogledi brežhibno delovala informacijsko-komunikacijska tehnologija. Štirje učenci so kot »kustosi« sodelovali pri nastajanju razstave, zato jim je bila dana priložnost, da za en dan postanejo »muzejski vodiči«. Na učinkovit način smo realizirali sodelovalno učenje in vzgojni cilj, ki vključuje kulturo dialoga. Na zgoraj opisani način so se vzpostavile tako medpredmetne povezave kot timsko delo, v katerega so bili vključeni zaposleni in učenci.

Priprave in postavitve razstave o zgodovinski tematiki, ki jo vključuje tudi učni načrt za zgodovino v devetem razredu, so neprecenljiva izkušnja za tiste učence, ki imajo zgodovino zelo radi in se tudi zunaj šole zanimajo za raziskovanje preteklosti. Učencem je razstava ponudila nadgradnjo predznanja ter samostojno in aktivno vlogo pri pripravah in realizaciji spomina na obletnico začetka velike vojne. V razstavi smo upoštevali tako občo kot lokalno zgodovino, kar učiteljem priporoča tudi učni načrt za zgodovino.²⁷

KAJ ZAPISATI ZA RAZSTAVO IN KAKO?

Učiteljica zgodovine Marjeta Žumer se je odločila, da z besedilom za razstavo ne bomo pretiravali. Sledili smo načelu kratko in jedrnat. S slikovnim gradivom smo smiselno dopolnjevali besedilo. Upoštevati smo morali, da si bodo razstavo ogledali na primer tako šestletniki kot šestdesetletniki. Učenci, ki so se pripravljali na vodenje razstave, so svoja besedila prilagodili tako najmlajšim na eni kot učencem predmetne stopnje in zunanjim obiskovalcem na drugi strani. Želeli smo, da obiskovalci med ogledom razstave začutijo, kako lahko človek s svojim nespametnim ravnanjem uporabi svoje dosežke proti sebi. Vojna vihra je globoko zarezala v vsakdanje življenje ljudi na začetku 20. stoletja. Trpeli so tudi naši predniki, zato je prav, da se poklonimo žrtvam vojne, ki so padli za domovino v upanju, da bo potomcem življenjska sreča bolj naklonjena.

Vojno kot največji zločin proti človeštvu je povzročil pohlep po vplivu v svetu in bogastvu v kolonijah med antanto in centralnimi silami (zemljevid nasprotnih si taborov). Slika Krik norveškega slikarja Edvarda Muncha je dopolnjevala naslov razstave Leta strahote: 1914–1918. Najbolj nasilno stoletje v človeški zgodovini je bilo prav 20. stoletje, kljub vsem vojnem v zgodovini človeka. Po sarajevskem atentatu je Avstro-Ogrska napovedala vojno Srbiji (sliki kraljevega para in atentata). Iz balkanskega soda smodnika se je vojna razširila na tri četrtine človeštva. Začela se je z bliščem in hrupnimi koračnicami, kar je ponazarjala slika mladih vpoklicanih vojakov z verzi slovenske narodne pesmi Regiment po cesti gre. Dodali smo še slike transporta vojakov na fronte z vlaki.


Med 60 milijoni vojakov je bilo v avstro-ogrsko vojsko vpoklicanih 160 tisoč slovenskih mož. Slovenski vojaki, med njimi tudi Kranjčan Maks Reš, so odšli na vzhodno fronto. Ko je nekdanja zaveznica Italija napovedala vojno Avstro-Ogrski, se je odprla soška fronta – največje bojišče pri nas. Navdušenje nad vojno sta kmalu nadomestila razočaranje in trpek občutek nemoči. Med fotografijami naj omenim fotografije iz družinskega albuma družine Reš, strelske jarke, ponazoritev vojne taktike in posledice vojaških spopadov. Kilotometri blatnih strelskih jarkov so prehajali iz rok v roke. Vselej za srh zbujačo ceno v krvi. Najnovejši izsledki znanosti in tehnike (fotografije novih orožij in vojaške opreme; letala, tanki, uporaba zaščitnih mask pred bojnimi plini) so pripomogli k temu, da je vsako uro umrlo 230 ljudi. V zaledju sta vladala pomanjkanje in lakota. Ženske so prevzemale moška dela. Državne blagajne so bile prazne, gospodarska škoda neprecenljiva, človeške stiske pa

27 Učni načrt. (2011). Program osnovna šola. Zgodovina. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport: Zavod RS za šolstvo, str. 40. Dostopno na: http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/prenovljeni_UN/UN_zgodovina.pdf (dostop: februar 2015).

brezmejne (fotografije živilskih nakaznic, snemanje zvonov iz cerkvenih zvonikov, vojaške industrije).

Ob 11. uri 11. dne 11. meseca 1918 je bilo vojne konec. Zmagovalka antanta je na mirovni konferenci razglasila Nemčijo za glavnega krivca za začetek vojne. Ta velika krivica je imela hude posledice, saj se je le dobrih dvajset let kasneje začela druga svetovna vojna z nemško invazijo na Poljsko. Na krvavih poljanah velike vojne je življenje izgubilo 10 milijonov vojakov, med njimi več kot 35 tisoč Slovencev (fotografije pokopališč, grafi vojaških žrtev prve svetovne vojne, fotografije vojnih invalidov). Zaradi bolezni in pomanjkanja je umrlo 7 milijonov civilistov. Pri nas je za padlimi vojaki ostalo 30 tisoč vdov in 49 tisoč sirot. Na slovenskem ozemlju so popisali 11.467 vojnih invalidov.

Zaključek razstave je bil posvečen spominu na 3993 popisanih gorenjskih žrtev. Učenci so v razstavo vključili življenjske zgodbe svojih prednikov, ki so doživeli veliko vojno. Učencem je pripravil zanimivo življenjsko zgodbo prapradedca, ki je bil vpoklican v italijansko vojsko. Lahko si le predstavljamo življenjsko stisko nepismenega človeka v tujejezični vojski na soški fronti, kjer so pod uničevalnim orožjem padali njegovi tovariši.




Jože Bogataj

Njegova misel:
»Ko je bila vojna, smo stradali, ko pa smo se vrnili, smo po barakah do kolen hodili po moki« saj je bilo veliko rezerve za vojne čase, ker niso vedeli, kdaj se bo vojna končala.

Jože Bogataj je bil ded mojega deda. Rojen je bil leta 1887 v Fužinah blizu Škofje Loke, kjer je tudi živel. Bil je nepismen, ker takrat še ni bilo šol, obdeloval pa je kmetijo, da je lahko preživel ženo in šest otrok. Vojsko je služil v Ajdovščini, leta 1915 pa je bil vpoklican v italijansko vojsko. Vojskoval se je na soški fronti. Ker je bil nepismen, njegova žena 4 leta ni vedela ali je živ ali ne. Ko pa se je vojna po štirih letih končala, je odšel na vlak v Prago, ker ni vedel, kateri vlak je pravi, saj ni znal brati. V Pragi je spoznal soldata iz Ljubljane, s katerim sta potem odpotovala z vlakom v Slovenijo. V Sloveniji je izstopil na nepravi postaji v Ljubljani, zato je potem 14 ur hodil do Trebije (kraj ob Fužinah pri Škofji Loki). Žena je bila zelo vesela, ko ga je po tako dolgem času spet videla, sam pa pravi, da je bilo težko gledati vsepovsod mrtve ljudi in da je bilo tam veliko revščine. Rekel je da take izkušnje ne bi nikoli ponovil.

**MOJ PREDNIK V
1. SVETOVNI VOJNI**



Soška fronta

Plakat učenca o predniku v prvi svetovni vojni. (Arhiv: OŠ Matije Čopa Kranj.)

»Jože Bogataj je bil ded mojega deda. Rojen je bil leta 1887 v Fužinah blizu Škofje Loke, kjer je tudi živel. Bil je nepismen, obdeloval je kmetijo, da je lahko preživel ženo in šest otrok. Vojsko je služil v Ajdovščini, leta 1915 pa je bil vpoklican v italijansko vojsko. Vojskoval se je na soški fronti. Ker je bil nepismen, njegova žena 4 leta ni vedela, ali je živ ali ne. Ko pa se je vojna po štirih letih končala, je odšel na vlak za Prago, ker ni vedel, kateri vlak je pravi, saj ni znal brati. V Pragi je spoznal soldata iz Ljubljane, s katerim sta potem odpotovala z vlakom v Slovenijo. V Sloveniji je izstopil na nepravi postaji v Ljubljani, zato je potem 14 ur hodil do Trebije (kraj ob Fužinah pri Škofji Loki). Žena je bila zelo vesela, ko ga je po tako dolgem času spet videla, sam pa pravi, da je bilo težko gledati vsepovsod mrtve ljudi in da je bilo tam veliko revščine. Rekel je da take izkušnje ne bi nikoli ponovil. Njegova misel: »Ko je bila vojna, smo stradali, ko pa smo se vrnili, smo po barakah do kolen hodili po moki, saj je bilo veliko rezerve za vojne čase, ker niso vedeli, kdaj se bo vojna končala.«

VABILO

V računalniški učilnici smo oblikovali javno vabilo za prireditev. Učitelj likovne umetnosti je prispeval sliko vojaške čelade z bodečo žico, medtem ko so ostali drugi sodelovali pri ustvarjanju besedila. Učiteljice slovenščine so poskrbele za slovnično brezhibno napisano vabilo. Misli o nesmiselnosti vojne in miru, ki ni univerzalna vrednota, smo si izposodili pri rimskem pesniku in francoskem pisatelju. Vključitev misli v vabilo in razstavo je imela vzgojni namen. Želeli smo, da bi učenci spoznali, da nobena vojna v zgodovini še ni rešila problemov človeštva.


Poleg učencev, staršev in zaposlenih smo na razstavo povabili krajevno skupnost, ki deluje v našem šolskem okolju, sodelavce Gorenjskega muzeja, Zavod RS za šolstvo, OE Kranj, Mestno občino Kranj ter novinarje Gorenjskega glasa in Radia Kranj. V časopisu Gorenjski glas je bil objavljen članek,²⁸ medtem ko je Radio Kranj posnel krajše javljanje s terena.

VABILO

Vojna je vojna ljudi,
mir pa je vojna idej.
(Victor Hugo)



Vojna ni nobena rešitev.
(Vergil)

Nihče ni tako brezumen, da bi
mu bila vojna ljubša kot mir;
v miru sinovi pokopavajo svoje
očete; v vojni očetje pokopavajo
svoje sinove.
(Herodot)

VABILO



**100-LETNICA
I. SVETOVNE VOJNE**

23. NOVEMBER od 8h do 19h
V VEČNAMENSKEM PROSTORU
OŠ MATIJE ČOPA KRANJ

V torek, 23. 11. 2014, od 8.00 do
19.00 vas vabimo v večnamenski
prostor na razstavo ob obeležitvi
100-letnice 1. svetovne vojne, ki
smo jo pripravili v sodelovanju z
Gorenjskim muzejem Kranj.

Na ogled bo tudi del zasebne zbirke
opreme in orožja iz tega obdobja.

Učitelji in učenci OŠ Matije Čopa

*Vabilo na ogled razstave, zunanji in notranji del.
(Arhiv: OŠ Matije Čopa Kranj.)*

UČENCI V VLOGI »MUZEJSKIH VODIČEV«

Razstava v spomin na stoto obletnico začetka prve svetovne vojne je bila razdeljena na pet vsebinskih sklopov. Učenci so se seznanili z namenom razstave, vzroki za vojno, življenjem vojakov na frontah, srečali avstro-ogrškega vojaka, spoznali takratna nova orožja in vpliv vojne na civiliste v zaledju ter se seznanili z dokazi za to, da lahko govorimo o nesmiselnosti vojne.

Dve učenki in dva učenca so prevzeli vlogo muzejskih vodičev, ki so popeljali učence, zaposlene in druge obiskovalce po razstavi, ki je opozarjala, da so vojne nesmiselne in da je naloga človeštva preprečiti novo svetovno morijo. Skozi pogovor so skušali učencem razredne stopnje približati vojno vihro zanimivo in čim bolj preprosto oziroma razumljivo.

Gorenjski muzej nam je omogočil ogled delčka občasne razstave Mirno vojaki spite večno spanje. Na našo pobudo so pripravili videoposnetek z zgodbami Kranjčanov, ki so se borili na evropskih bojiščih. Šolsko razstavo je obogatila še zasebna zbirka orožja in opreme članov Kulturno zgodovinskega društva Triglav.

Razstavo, s katero smo obeležili stoto obletnico začetka prve svetovne vojne, smo poimenovali Leta strahote: 1914–1918. Tako je veliko vojno imenoval pisatelj in politik Ivan Cankar. Učenci so bili seznanjeni z dvojnim namenom razstave, in sicer da bi se poklonili žrtvam nesmiselne, nepotrebne vojne in poudarili sporočilo, da se to ne bi več ponovilo. Slike pogosto povedo več kot besede. Slika Krik norveškega slikarja Edwarda Muncha izraža strah, tesnobo in nemoč človeka, ki je doživel vojno. To so neprijetna čustva, ki jih ne bi nihče od nas doživljal iz dneva v dan. Prava vojna je drugačna od tiste, ki jih mladi spoznavajo iz filmov ali računalniških igrice, ki ponujajo nove priložnosti in nova življenja.

²⁸ Rant, Mateja. Mir tudi danes ni samoumevna vrednota. Dostopno na: <http://www.gorenjskiglas.si/article/20141119/C/141119776/1117/1015/mir-tudi-danes-ni-samoumevna-vrednota-> (dostop: februar 2015).

Zakaj se je začela prva svetovna vojna mesec dni po atentatu na mladega avstro-ogrskega prestolonaslednika? Povzročil jo je pohlep po vplivu v svetu in bogastvu v kolonijah med antantnimi in centralnimi silami. Zaradi želje po bogastvu, premoči in napačnih odločitev voditeljev Anglije, Francije in Rusije na eni strani ter Avstro-Ogrske, Italije in Nemčije na drugi. Obe strani sta vztrajno kopičili orožje in urili svojo vojsko. Že leta pred vojno sta se v Evropi oblikovali dve skupini držav, ki sta tekmovali za gospodarsko, politično, vojaško in kolonialno prevlado v Evropi in po svetu. Glavne članice antantnega tabora so bile Velika Britanija, Francija in Rusija. V trozvezo ali centralne sile so bile povezane Nemčija, Italija in Avstro-Ogrska. Vojna je največji zločin, ki ga vsak napadalec pobarva s pravičnim izgovorom. Paradoksalno so vse sile, ki so poslale svoje vojake na bojna polja, verjele, da so to storile, da bi obvarovale nacionalni interes. Ker je bil vzrok za konflikt tako čuden in kompleksen, so vojaki in civilisti verjeli, da se morajo boriti, da bi zaščitili svojo domovino, da gre za obrambno vojno, saj so njihove vlade storile vse, da bi vendarle ohranile mir. Vojna se je začela v naši neposredni bližini, na Balkanu. Ko je v Sarajevu mlad Srb Gavrilo Princip ustrelil prestolonaslednika Avstro-Ogrske Franca Ferdinanda, so sprte države ta dogodek, sarajevski atentat, izkoristile za začetek vojne. Vojna med Srbijo in Avstro-Ogrsko bi se lahko v zgodovino vpisala kot ena manjših vojn, a vojne napovedi so si sledile druga za drugo. Spopad je hitro prerastel v vojno svetovnih razsežnosti, ki je zajela 28 držav ali tri četrtine človeštva, 4 milijone kvadratnih kilometrov kopenskih prostranstev, vse oceane in nebo.



29 Spletna stran OŠ Matije Čopa Kranj. Galerija slik za šolsko leto 2014/15. Dostopno na: <http://www.osmatijecopa.si/galerija-slik/> (februar: 2015).

*Vojaško orožje in oprema iz zasebne zbirke.
(Foto: spletna stran OŠ Matije Čopa Kranj.)²⁹*

Kje so med vojno živeli vojaki in kako? V vojno so vpoklicali 60 % (po večini kmečkih) fantov in mož med 18. in 35. letom starosti. Bilo jih je ogromno, kar 60 milijonov, to je za 30 Slovenij ljudi. Med njimi je bilo približno 160 tisoč vojakov slovenske narodnosti, kar je štirikrat več, kot je prebivalec Kranja. Ko je minil čas diplomacije, je prišel čas za generale, ki so si čestitali, se trepljali po ramenih in se vojne veselili kot otroci nove igrače, ki jo prejmejo pod božično jelko. Ljudje na ulicah so vojne napovedi, vstopne držav v vojno, spremljali s petjem. Tudi fantje in možje so na fronto odhajali z navdušenjem in v naivnem prepričanju, da bodo že ob prvem božiču pri svojih družinah, ovenčani z vencem zmage in nesmrtni slave. Dekleta so fantom pred odhodom na puške zatikale cvetje (Regiment po cesti gre). V Evropi se niso streljali vsepovprek, saj so boji potekali na bojiščih ali frontah le ob mejah sovražnih držav. Sprva so bile fronte tri (balkanska, zahodna, vzhodna), dokler se ni odprla še soška fronta,³⁰ največje bojišče na slovenskem ozemlju. Na frontah so vojaki izkopali kilometre strelskih jarkov, ki so postali drugi dom vojakov, saj so se v njih bojevali in preživljali čas med posameznimi bitkami (jedli enolično hrano, spali na tleh ali v kavernah). Težko si je predstavljati hladno noč na prostem sredi sovražnega ognja nasprotnika brez osnovnih življenjskih pogojev, kot sta topla kopalnica in postelja. Verjetno ne bi zatisnili niti očesa ali zaradi mraza ali zaradi strahu. Velika težava je bilo vzdrževanje čistoče, saj so imeli vojaki uši. V jarkih so jim družbo delale podgane, zato so se med vojaki širile nalezljive bolezni. Med jarki nasprotnih si strani je bilo od 200 do 800 metrov nikogaršnje zemlje z bodečo žico. Bitka se je navadno začela s topovskim obstreljevanjem. Po ukazu poveljnikov so morali vojaki zapustiti jarke in napredovati proti nasprotniku brez zaščite, zato jih je večina padla takoj, ko so prišli iz jarka, ali pa so jih ubili koščki granat – šrapneli. Preprosti ljudje, ki niso razumeli pravih razlogov za vojno, so verjeli, da se morajo boriti za obrambo domovine. Hrupne koračnice in navdušenje na začetku vojne so zamenjali kilometri blatnih strelskih jarkov, ki so iz rok v roke prihajali za srh zbujujočo ceno v krvi.

Član Kulturno zgodovinskega društva Triglav, oblečen v vojaško uniformo, je obiskovalcem predstavil življenje slovenskih vojakov v polkih avstro-ogrsko armade, ki so se sprva borili v Galiciji na vzhodnem bojišču. V hudih in krvavih bojih je imela avstro-ogrsko vojska velike izgube. Kranjski 17. pešpolk je izgubil polovico svojega moštva. Med letoma 1915 in 1917 se jih je večina borila proti Italijanom v dvanajstih bitkah na soški fronti, največjem bojišču na slovenskem ozemlju, dolgem triindvetdeset kilometrov. Ker so boji potekali visoko v gorah, je bilo življenje vojakov tam še težje. Kranjčan Maks Reš je bil vojak 27. domobranskega pehotnega polka oziroma 2. gorskega strelskega polka, kot se je imenoval od leta 1917 dalje. Polk se je boril v Galiciji in na soški fronti. Po preboju soške fronte v Zgornjem Posočju je 2. gorski strelski polk 13. novembra 1917 dosegel reko Piavo. Ob začetku velike italijanske ofenzive na reki Piavi, 24. oktobra 1918, se je polk v Codroipu uprl in se pod vodstvom svojih oficirjev odpravil proti domovini.

Zgodovinarji trdijo, da je bilo 20. stoletje najbolj nasilno stoletje v človeški zgodovini. Prvi vojni je čez dobrih dvajset let sledila še hujša druga svetovna vojna. Pravzaprav ni minila niti ena sama ura, v kateri bi bil po vsem planetu mir. Tudi danes ga na žalost ni. Začetek 20. stoletja je kazal, da bo človeštvo zaradi mnogih izumov in odkritij zaživelo bolje, obenem pa je človek številne izume in odkritja najprej uporabil proti sebi, v vojne namene. Letalo na primer ni prevažalo potnikov, pošte ali zdravil, temveč je postalo stroj za ubijanje.



Med letoma 1915 in 1917 se je večina slovenskih vojakov borila proti Italijanom na soški fronti, dolgi 93 kilometrov. (Foto: spletna stran OŠ Matije Čopa Kranj.)

³⁰ Dežman, Jože et. al. (2014). Mirno vojaki spite večno spanje: Gorenjska in Gorenjci 1914–1918. Kranj: Gorenjski muzej, str. 22–25, 30–33. Kranjčan Maks Reš se je boril v Galiciji in na soški fronti.

Zakaj je bila prva svetovna hujša od vseh predhodnih vojn? Takšne vojne ljudje do tedaj še niso poznali. V njej je umrlo bistveno več ljudi kot kadarkoli prej. V Napoleonovih vojnah je življenje izgubilo 233 ljudi na dan. Najnovejši izsledki znanosti in tehnike so k tej moriji izdatno pripomogli, saj je v prvi svetovni vojni umrlo 5509 ljudi na dan. En sam mitraljez je v slabi uri izstrelil 10 tisoč nabojev. Topničar, ki je toni težko granato izstrelil 20 kilometrov daleč, svojih žrtev ni videl. Obstreljevanje ni le olajšalo vesti vojakom, ampak je ubijanje naredilo učinkovitejše, saj so smrtonosni šrapneli leteli v krogu premera petdeset metrov. Letalo je postalo stroj za ubijanje na nebu. Na morju so prvič uporabili podmornice, ki so se lahko neopazno približale ladjam in jih s podvodnimi izstrelki – torpedi potopile skupaj s posadkami (po potopu ladje Luzitanija so v vojno vstopile Združene države Amerike). Med bitko na Somi so na zahodni fronti prvič uporabili tanke, oklepno vozilo s topovsko cevjo. Idejo o premikajoči se zaščiti je skiciral že veleumni Leonardo da Vinci. Strupeni bojni plini v granatah so morili tudi tam, kamor krogle niso segle. Uporaba bojnih plinov ni bila nevarna le sovražniku, temveč tudi uporabniku, če je veter obrnil smer. Vojaki so se plinov zelo bali, ker so bili očem nevidni. Med znanimi bojnimi strupi je sarin. Ko so ga vojaki vdihavali, so se zastrupili, saj jim je razkrojil pljuča. Iperit je povzročil smrtonosne poškodbe v obliki mehurjev in ran na koži, očeh, dihalnih organih in prebavilih. Strupeni bojni plini v granatah niso le morili vojakov, temveč so uničevali še floro in favno. V zaledju je vladal navidezen mir, podrejen vojnim dogodkom. Zaradi pomanjkanja hrane je med civilisti, zlasti starejšimi, otroki in ženskami, vladalo hudo pomanjkanje. Praznovanja in pojedine so bili prepovedani. Država je zaplenila zaloge živil. Hrano je bilo mogoče kupiti le z živilskimi kartami, saj je država zaplenila zaloge živil. Bronaste zvonove so snemali iz cerkvenih zvonikov in jih pretopili v topovske cevi. Ženske so prevzemale moška dela in prvič v življenju odhajale od doma na delo v tovarne, ki so bile del vojaške industrije. V zaledje se je umaknilo ogromno beguncev, ranjencev in sirot. Kdor je nasprotoval vojni ali se nad njo pritoževal, je veljal za narodnega izdajalca.

Vojna, za katero so menili, da bo končana do božiča, se je razvlekla na štiri leta. Državne blagajne so bile prazne, (gospodarska) škoda neprecenljiva, človeške stiske pa brezmejne. Ob 11. uri 11. dne 11. meseca leta 1918 je bilo vojne konec. Zmagala je skupina držav z Britanci, Američani in Francozi na čelu. A kdo je v resnici zmagal? Na krvavih poljanah je življenje izgubilo 9 milijonov vojakov, med njimi več kot 35 tisoč Slovencev. Vsak dan jih je umrlo kar 6 tisoč. Vsako uro je pod streli iz pušk, topov ali granat padlo 230 vojakov, ki so umirali med bitkami, zaradi bolezni (smrtonosne epidemije kolere, tifusa, črnih koz) ali lakote v ujetništvu. Vojno pustošenje je gospodarstvo spravilo na kolena in veliko število vojnih invalidov brez rok in nog (pri nas jih je bilo 12 tisoč) ni obetalo hitre povojne obnove, saj je primanjkovalo močnih moških rok v najboljših letih. Evropsko gospodarstvo je bilo prikrajšano za najboljšo delovno silo, zato je bila logična posledica gospodarska kriza, ki je poglobila posledice vojne. Vojna je zlasti prizadela kmečko prebivalstvo. Kmetovanje kot glavna gospodarska panoga je padlo na ramena žensk, otrok in starcev. V pehoti, ki je imela najvišji krvni davek, so bili večinoma kmečki fantje in mošje. Polja so postala bojišča, polna vojaške nesnage in še dolgo po koncu vojne so bila slabo rodovitna. Zaradi bolezni, kot je bila španska gripa, in pomanjkanja je umrlo 7 milijonov civilistov. Za padlimi vojaki je ostalo 4 milijonov vdov in 8 milijonov sirot, od tega 30 tisoč vdov Slovenk in 49 tisoč slovenskih sirot. Zemljevid žrtev po župnijah na Gorenjskem je pokazal, da je bilo več žrtev na podeželju kot v mestih (Kranj 60, Žiri 145 padlih). Učenci so lahko pregledali seznam,³¹ na katerem je bilo popisanih 3993 gorenjskih žrtev. Razočaranje in občutek nemoči sta bila tolikšna, da so kmalu začeli govoriti o izgubljeni generaciji. Svet, ki so ga poznali, razumeli in razlagali, je v vojni izginjal. Novi svet se je šele rojeval. Ostal je trpek spomin, da katera koli vojna, kljub trpljenju in žrtvam, ni zmožna rešiti zapletenih in neiskrenih odnosov. Še več, pojavljati so se začeli že novi, globlji problemi.

Ob spominu na leta strahota bi se vsakdo izmed nas moral zavedati, kako neprecenljiv in dragocen je mir, ki se nam, ki dolgotrajne krvave vojne nismo doživeli in izkusili, zdi nekaj samo po sebi umevnega. Če bi se lotili pisanja družinskega drevesa, bi mnogi izmed nas ugotovili, da so na krvavih bojiščih velike vojne izgubili svojega prednika. Ali je mir res univerzalna vrednota, za katero si ni treba prizadevati? Razmislimo o tem.



Po gorenjskih župnijah so zabeležili tri tisoč devetsto triindevetdeset žrtev.
(Foto: spletna stran OŠ Matije Čopa Kranj.)



Na Gorenjskem kot obrobju soške fronte so se poleg spominskih plošč ohranila pokopališča, kamor so pokopavali padle in umrle v bolnišnicah.
(Foto: spletna stran OŠ Matije Čopa Kranj.)

»Jožef Snedič

* 1891 Bobovek pri Kranju

† 1914 severno bojišče

Zopet eden iz vrst naših Orlov!

Rojen je bil l. 1891 v Bobovku pri Kranju. Služil je letos tretje leto pr. 17. pp. V Celovcu. Padel je na severnem bojišču meseca novembra t. l.

O njem se lahko reče, da ni imel sovražnika na svetu, ker kdor je poznal tega vrlega fanta, ga je moral vzljubiti. Miren, toda vesel je bil njegov značaj. Preden je šel k vojakom, je služil v tovarni na Jesenicah, kjer je bil član ondotnega Orla. Med Orli je nastopil na evharističnem kongresu na Dunaju, od katerega je prinesel vse polno lepih vtisov, katere je razlagal potem svoji domačim, kadar je prišel z Jesenic domov v Bobovek na obisk.

Drug za drugim padajo na bojnih poljih naši vrli Orli. Novi nabori pa se spopolnijo iz vrst Orlov te čete. Jože, lahka Ti zemlja! Kdor Te je poznal, bo žalosten, da Te ne bo več nazaj!

Ilustrirani glasnik, št. 29, 18. 3. 1915»³²

SKLEP

Prva svetovna vojna je polna nezaslišanih in absurdnih zgodb, ki kažejo na nesmiselnost vojn. Na primer uniforme francoskih vojakov so bile živih barv (elegantni modri suknjič, živo rdeče hlače), da jih je sovražnik videl že od daleč, zato so na fronti padali kot muhe. Ko so hoteli barve uniforme zamenjati z bolj maskirnimi barvami, se je uprla javnost z utemeljivijo, da so prejšnja oblačila poosebljala francosko eleganco in modo. Francoski vojaki so na bojnih poljih in v blatnih rovih padali naprej za francosko domovino. Koliko je vredno človeško življenje v vojni? Mar vojna res reši obstoječe težave? Kdo se sploh navdušuje nad vojno? Tisti, ki so vojno izkusili, zagotovo ne, zato v razmislek, kako lahko s svojim ravnanjem pripomoremo k miru na Zemlji.

»Tovariš, nisem te hotel ubiti. Če bi še enkrat skočil k meni, bi tega ne storil več, če bi bil tudi ti pameten /.../ Šele zdaj vidim, da si človek kakor jaz. Mislim sem na tvoje ročne bombe, na bajonet in na tvoje orožje, zdaj pa vidim tvojo ženo in tvoj obraz in kar imava skupnega. Odpusti mi, tovariš! Zmeraj se prepozno vidimo.«³³

VIRI IN LITERATURA

- Benedik, Franc et al. (1990). Gorenjski kraji in ljudje. VI. V prvi in drugi svetovni vojni. Kranj: Gorenjski muzej.
- Dežman, Jože et. al. (2014). Mirno vojaki spite večno spanje: Gorenjska in Gorenjci 1914–1918. Kranj: Gorenjski muzej.
- Dolenc, Ervin, Gabrič, Aleš, Rode, Marjan (2003). Koraki v času. 20. stoletje. Zgodovina za 8. razred osemletke in 9. razred devetletke. Ljubljana: DZS.
- Dolžan Eržen, Tatjana (2012). Prelepa Gorenjska. Vodnik po stalni razstavi Gorenjskega muzeja v Khislsteinu. Kranj: Gorenjski muzej.
- Učni načrt. (2011). Program osnovna šola. Zgodovina. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport: Zavod RS za šolstvo. Dostopno na: http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/prenovljeni_UN/UN_zgodovina.pdf (dostop: februar 2015).
- Rant, Mateja. Mir tudi danes ni samoumevna vrednota. Način dostopa: <http://www.gorenjskiglas.si/articel/20141119/C/141119776/1117/1015/mir-tudi-danes-ni-samoumevna-vrednota-> (dostop: februar 2015).
- Repe, Božo (1997). Naša doba. Oris zgodovine 20. stoletja. Učbenik za 4. razred gimnazije. Ljubljana: DZS.
- Simić, Marko (1998). Po sledih soške fronte. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Trškan, Danijela (2002). Uporaba fotografij za obravnavo nove učne snovi pri pouku zgodovine. V: Zgodovina v šoli. Letnik X, št. 4. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, str. 3–5.
- Trškan, Danijela (2008). Didaktika zgodovine. Prenovljeno gradivo za predavanja in vaje. Ljubljana: Oddelek za zgodovino, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani.

POVZETEK

V letu 2014 se je človeštvo spominjalo stoletnice začetka prve svetovne vojne, ki je vplivala na celotno 20. stoletje, najbolj nasilno stoletje v človeški zgodovini. Na Osnovni šoli Matije Čopa Kranj smo obeležili spomin na krvavo morijo s pripravo razstave o štirih letih strahote. Želeli smo opozoriti, da mir ni samoumevna vrednota, za katero si ni treba prizadevati. Zgodbo o veliki nesmiselni moriji so nam pomagali pisati tako zaposleni in učenci kot zunanji sodelavci Gorenjskega muzeja in člani Kulturno zgodovinskega društva Triglav. Učenci so kot čisto pravi muzejski vodiči med poukom vodili učence po razstavi. S pomočjo vnaprej pripravljenih vprašanj se je vzpostavila medsebojna komunikacija, gradila kultura dialoga in sodelovalno učenje. V popoldanskem času so po razstavi vodili starše, stare starše učencev in druge obiskovalce. Otroke in najstnike, še posebej tiste, ki se navdušujejo nad bojnimi računalniškimi igrkami in uničevalnim orožjem, smo želeli opozoriti na misel Erazma Rotterdamskega, da vojna navdušuje tiste, ki je niso nikoli okusili.

31 Prav tam, str. 73.

Poleg novic z bojišč je tednik Ilustrirani glasnik objavljajal fotografije in življenjske zgodbe slovenskih fantov v avstro-ogrski vojski.

33 Dolenc, Ervin, Gabrič, Aleš, Rode, Marjan (2003). Koraki v času. 20. stoletje. Zgodovina za 8. razred osemletke in 9. razred devetletke. Ljubljana: DZS, str. 11. Odlomek iz Remarquove knjige Na Zahodu nič novega.